

POPORATNE POJAVE I NEPOŽELJNI OBLICI PONAŠANJA DJECE KOJA MUCAJU

Senka Sardelić
Mladen Heđever

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.36

Fakultet za defektologiju – Zagreb

Prispjelo: 15. 12. 1988

SAŽETAK

Ciljevi ovog rada bili su utvrđivanje oblika i učestalosti nepoželjnih ponašanja kao i jakosti mucanja u djece osnovnoškolske i adolescentne dobi, koja mucaju, te ispitivanje povezanosti između jakosti mucanja i učestalosti nepoželjnih oblika ponašanja.

Uzorak su činila 72 ispitanika koja mucaju u dobi od 8 do 18 godina, oba spola. Primijenjena su dva mjerna instrumenta: Instrument za određivanje jakosti mucanja – Riley i Lista označavanja nepoželjnih ponašanja.

Dobiveni rezultati pokazali su da se u djece koja mucaju javlja 15 oblika nepoželjnog ponašanja među kojima su najčešći: preosjetljivost, razdražljivost, lako otklonjiva pažnja, plašljivost i grizenje noktiju. Isto tako je utvrđeno da se pojačanjem težine mucanja povećava i broj nepoželjnih oblika ponašanja.

1. UVOD

Govorno ponašanje kao specifično organiziran oblik svjesne čovjekove djelatnosti, nije monolitno, tj., ono se ne iscrpljuje jedinstvenim funkcionalnim poticajem, već čas ima specijalnu formu komunikacije, čas postaje oruđe mišljenja, a redovito služi kao sredstvo regulacije ponašanja. Pored toga što osnovne funkcije govornog ponašanja imaju veliku varijabilnost, djeluju i u skladu s principima teorije integrativnog razvoja i funkcioniranja čovjekovog organizma kao multidimenzionalnog i samoregulirajućeg bio-socijalnog sistema.¹

Standardnim se smatra govor koji tvori zajedništvo većine članova jedne kulturne zajednice, poremećen je ako je dovoljno ekstremno da izaziva pozornost, ometa komunikaciju i uvjetuje lošu adaptiranost i govornika i sugovornika, zato što u procesu komunikacije sugovornici povratno djeluju na govorno ponašanje govornika.

Mucanje je nestandardno govorno ponašanje izraženo u ponavljanju glasova i slogova, produžavanju glasova, zastoju, pauzama, ubacivanju nepotrebnih glasova.

Dok lakše forme mucanja prati uglavnom govorna ne fluentnost, dotle svi razvijeniji oblici nose sa sobom više ili manje izražene negativne somato-psihološko-socijalne karakteristike kao što su: anksioznost, izbjegavanje govora i govornih situacija, izbjegavanje vizualnog kontakta sa sugovornikom, ubrzan rad srca, povećana kožna provodljivost, tikovi, popratni pokreti glave, tijela i ekstremiteta, neprimjereno govorno disanje i sl.

Brutten (1957), Brutten i Shoemaker (1967), Brutten i Webster (1972) uspjeli su na temelju eksperimentalnih podataka pokazati da se ponašanja osoba koje mucaju mogu svrstati u dvije kategorije. Prvu vrstu ponašanja (ponavljanja, produžavanja i sl.) čine manifestacije koje te osobe ne mogu

¹Prema Ismail (1976).

kontrolirati. Autori smatraju da takvu vrstu ponašanja izazivaju mehanizmi uvjetovanja i učenja koje fiksiraju negativne emocionalne reakcije i anksioznost. Druga vrsta ponašanja (nazvana "popratne pojave" mucanja) instrumentalno je naučena kao reakcija i traženje izlaza iz situacija koje se ne mogu kontrolirati.²

Gotovo svi autori koji se bave mucanjem ističu popratne pojave kao dodatnu teškoću tog problema. Zato i mnogi testovi za procjenu težine mucanja sadrže u sebi i procjenu težine popratnih pojava kao posebnu kategoriju.

2. PROBLEM

Iako je mucanje odavno poznat problem, kojim su se bavili i bave mnogi autori, dosada se o njemu mnogo toga ne zna. Čini se da su mnogo poznatija verbalna ponašanja osobe koja muca negoli popratne pojave i stanja koja prate to verbalno ponašanje. Mnogo autora pokušava dokazati negativan utjecaj anksioznosti na verbalno ponašanje osobe koja muca.

Scripture (1912)³ je smatrao da je mucanje naučeno ponašanje koje postaje navikom koju potkrepljuje anksioznost.

Van Riper (1932, 1937, 1971) je pokušao dokazati da je mucanje integrativan proces nestandardnog govora koji se temelji na procesima učenja. Među bitne uzroke koji izazivaju mucanje ubrajao je emocionalnu nestabilnost.

Falck (1969) smatra da je mucanje naučeno ponašanje i da terapiju mucanja treba temeljiti na redukciji straha i anksioz-

nosti i na modifikaciji naučenog ponašanja. Slično misle i Despertova (1943)⁵ i Johnson (1955)⁶, te Kondaš (1972).

Ako se popratne pojave razvijaju kao rezultat traženja izlaza iz situacija koje se ne mogu kontrolirati, onda se može očekivati da će razvijeniji oblici mucanja nositi sa sobom i više popratnih pojava.

3. CILJ RADA

Cilj rada je utvrditi oblike i učestalost nepoželjnih ponašanja kao i jakost mucanja u djece osnovnoškolske i adolescentne dobi, koja mucaju, te ispitati povezanost između jakosti mucanja i učestalosti nepoželjnih oblika ponašanja.

4. METODE RADA

4.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika čine 72 učenika koja mucaju u dobi od 8 do 18 godina. Od toga 54 muška (74.3%) i 18 ženskih (25.7%). Ispitivanje je provedeno u Službi za govorne poremećaje OOUR-a istraživački centar za medicinu i psihologiju rada i prometa i zdravstvenu ekologiju, Zavoda za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zavodu za zaštitu majke i djeteta u Zagrebu i u osnovnim školama na području općine Medveščak u Zagrebu.

4.2. Mjerni instrumenti

U ovom dijelu istraživanja primijenjena su dva mjerna instrumenta procjena jakosti mucanja i frekventnost nepoželjnih oblika ponašanja.

² Prema Brestovci (1986).

³ Prema Van Riper (1971).

⁴ Prema Van Riper (1974).

⁵ Prema Van Riper (1971, 1974).

4.2.1. Jakost mucanja

Jakost mucanja procijenjena je pomoću Instrumenta jakosti mucanja za djecu i odrasle ("A Stuttering Severity Instrument of Children and Adult) D. Ruleya (1972) koji se sastoji od tri subtesta:

- učestalosti mucanja,
- trajanja zastoja,
- fizičkih konkomitanta.

Kako je cilj rada usmjeren ispitivanju popratnih pojava i nepoželjnih oblika ponašanja u osoba koje mucaju, opisat ćemo samo treći subtest koji se odnosi na popratne pojave.

Fizičke konkomitante u ovom Instrumentu odnose se na one fizičke i zvučne manifestacije koje se javljaju u toku govora, odnosno mucanja, a boduju se ovako:

- 0 – niti jedna (ne postoji),
- 1 – ne primjećuje se, osim ako se ne gleda u ispitanika,
- 2 – jedva primjetljiv slučajnom promatraču,
- 3 – skreće pažnju,
- 4 – veoma skreće pažnju,
- 5 – težak i mučan dojam ako se gleda u ispitanika.

Auditivni i vizualni fenomeni ovako ocijenjeni svrstani su u ove kategorije:

- 1. zvučni fenomeni koji skreću pažnju,
- 2. grimase lica,
- 3. pokreti glave,
- 4. pokreti ekstremiteta.

Navedene manifestacije promatraju se za vrijeme spontanog govora i glasnog čitanja, bilježe, pretvaraju u scoreve i postotke i unose u za to predviđenu tablicu i na osnovi kojih se dobiva jakost mucanja.

4.2.2. Lista označavanja nepoželjnih ponašanja

Ova lista sadrži 36 različitih oblika ne-

Tablica 1.

Skala jakosti mucanja izražena u postotku i opisno		
Totalni ukupni score	Postotni rezultat	Jakost mucanja
0 – 5	0 – 4	vrlo blago
6 – 8	5 – 11	blago
9 – 13	12 – 23	
14 – 15	24 – 40	umjereno
16 – 19	41 – 60	
20 – 23	61 – 77	
24 – 27	78 – 89	jako
28 – 30	90 – 96	
31 – 45	97 – 100	vrlo jako

poželjnog ponašanja. Sastavljena je na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, a prvenstveno je namijenjena stručnjacima koji rade s djecom različitih poremećaja u razvoju. Prateći i promatrajući dijete, treba zabilježiti najčešće pojavljiva- ne oblike nepoželjnog ponašanja (njih 5).

4.3. Način provođenja ispitivanja

Ovaj rad dio je projekta "deficijentni i nepoželjni oblici ponašanja djece i omladine s teškoćama u razvoju" koji se ostvaruje u Zavodu za defektologiju Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Ispitivanje je provedeno 1988. godine. Na uzorku djece koja mucaju primijenjeno je više mjernih instrumenata namijenjenih sveobuhvatnoj dijagnostici mucanja, a u okviru toga i evidenciji nepoželjnih oblika ponašanja. Ispitivanje su proveli autori uz pomoć studenata koji su podatke koristili za izradbu diplomskih radova. Listu označavanja nepoželjnih ponašanja nisu ispunjavali logopedi (sva djeca nisu obuhvaćena logopedskim tretmanom) nego mi sami na os-

novi promatranja djeteta i razgovora s roditeljima djece.

4.4. Metode obradbe podataka

Svi rezultati rada izraženi su u numeričkim vrijednostima. Na Rileyovom Instrumentu ukupan broj bodova određuje stupanj jakosti mucanja. Što je broj bodova veći, mucanje je teže (Tablica 1). Nepoželjna ponašanja prikazana su brojem bodova u rasponu od 1 do 5, gdje veći broj predstavlja više nepoželjnih oblika ponašanja. S obzirom na postavljeni cilj rada, najpogodnije je bilo izračunati korelacije između jakosti mucanja i nepoželjnih ponašanja, te korelacije između fizičkih konkomitanata (Riley) i nepoželjnih oblika ponašanja. Za oba slučaja izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije – r , a značajnost korelacije testirana je t -testom na razini značajnosti od 1%.

5. REZULTATI I DISKUSIJA

5.1. Riley – test i Lista označavanja nepoželjnih ponašanja

Tablica 2.

Rezultati Rileyvog instrumenta i
Liste nepoželjnih ponašanja

JAKOST MUCANJA (Riley)	ISPITANICI		NEPOŽELJ- NA PONA- ŠANJA (prosjeak)
	broj	%	
VRLO BLAGO	12	16.7	2.2
BLAGO	31	43	2.5
UMJERENO	14	19.4	2.4
JAKO	12	16.7	3.7
VRLO JAKO	3	4.2	3.7
UKUPNO	72	100	

U Tablici 2. vidi se da je bilo najviše ispitanika s blagim mucanjem, tj. 31 ili 43%. Zatim slijedi umjereno (14 ili 19,4%), vrlo blago (12 ili 16,7%) i jako (12 ili 16,7%). Najmanje ih je s vrlo jakim mucanjem – 3 ili 4,2%. Prevladavanje pretežno lakših oblika mucanja možemo objasniti tako što su ispitanici uglavnom osnovnoškolska populacija gdje još uvijek nemamo pretežno teže oblike mucanja, kao i činjenicom što je mnogo ispitanika uključeno u rehabilitaciju govora.

Rezultati Liste nepoželjnih ponašanja pokazuju da se pojavom jakosti mucanja povećava i učestalost pojavljivanja nepoželjnih ponašanja. Tako kod vrlo blagog mucanja evidentirana su u prosjeku 2,2 nepoželjna ponašanja po ispitaniku, dok je kod vrlo jakog mucanja prosječan broj nepoželjnih ponašanja znatno veći (3,7).

Lista označavanja nepoželjnih ponašanja sadržavala je ukupno 36 obilježja. U Tablici 3. prikazana su samo ona ponašanja kojima je frekvencija pojavljivanja bila dvaputa i više. Vidi se da su najčešće pojavljivana ponašanja preosjetljivost, razdražljivost, lako otklonjiva pažnja, plašljivost i grizenje noktiju, dok su ostala ponašanja rjeđa.

U Tablici 4, izdvojeno je sedam nepoželjnih ponašanja koja svojim frekvencijama u zavisnosti od jakosti mucanja zauzimaju najviše rangove. Uočljivo je da se kod blažih oblika mucanja češće javljaju plašljivost, razdražljivost i preosjetljivost. Kod težih oblika mucanja prevladavaju lako otklonjiva pažnja, motorni nemir i agresivnost prema drugima. Dok su kod lakših oblika mucanja prisutnija i "lakša" nepoželjna ponašanja, kod težih oblika dominiraju nepoželjna ponašanja a rezultat su više instrumentalno naučenog ponašanja, koja su, kako je Van Riper (1974) uočio,

Tablica 3.

Frekvencija pojavljivanja nepoželjnih ponašanja

NEPOŽELJNO PONAŠANJE	FREKVENCIJA	RANG
1. Preosjetljivost (plačljivost)	20	1
2. Razdražljivost	16	2
3. Lako otklonjiva pažnja	16	2
4. Plašljivost	14	4
5. Grizenje noktiju	12	5
6. Tikovi	9	6
7. Ljuljanje tijela ili dijelova tijela	7	7
8. Motorička nespretnost	7	7
9. Agresivnost prema drugima	7	7
10. Pasivnost	7	7
11. Često odbijanje suradnje	6	11
12. Agresivnost prema stvarima	5	12
13. Pretjerani emocionalni ispadi	4	13

Tablica 4.

Rangovi nepoželjnih ponašanja u zavisnosti od jakosti mucanja

NEPOŽELJNA PONAŠANJA	JAKOST MUCANJA				
	VRLO BLAGO	BLAGO	UMJERENO	JAKO	VRLO JAKO
Plašljivost	1	5	3		
Razdražljivost	3	1	2		3
Preosjetljivost	2	3	1	3	2
Grize nokte		4	4	4	
Lako otklonj. pažnja		2		1	4
Motorni nemir				2	
Agresivnost prema drugima					1

pokušaj osobe koja muca da izbjegne, zaobide ili smanji mucanje.

5.2. Korelacije

Između jakosti mucanja i nepoželjnih oblika ponašanja izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije – $r = 0,35$. Testiranjem korelacije t–testom na razini značaj-

nosti od 1% utvrđeno je da je korelacija značajna – $t = 3,11$ (tablični $t = 2,65$).

Korelacija između subtesta "fizičke konkomitante" Rileyevog instrumenta i nepoželjnih ponašanja iznosila je 0,3, a t–testom je utvrđeno da je korelacija značajna, $t = 3,02$ (tablični $t = 2,65$).

6. ZAKLJUČAK

Dobiveni rezultati pokazuju da na uzorku djece koja mucaju, njih 72, najviše je o njih s blagim mucanjem (43%). Od 36 postojećih oblika nepoželjnog ponašanja kod ove populacije najčešće se javlja njih 15, i to: preosjetljivost, razdražljivost, lako otklonjiva pažnja, plašljivost, grizenje noktiju i drugi. Isto tako uočljivo je da se kod blažih oblika mucanja javljaju lakša nepoželjna ponašanja (plašljivost, razdražljivost, os-

jetljivost), dok kod težih oblika mucanja prevladavaju ona nepoželjna ponašanja koja su više rezultat instrumentalno naučenog ponašanja, a pokušaj su osobe koja muca da izbjegne ili ublaži mucanje.

Ovo istraživanje potvrdilo je dosadašnje pretpostavke da lakši oblici mucanja prolaze nezapaženo, dotle svaki razvijeni oblik nosi sa sobom dodatne teškoće, a jedna od njih su popratne pojave kao i nepoželjni oblici ponašanja.

LITERATURA

1. BRESTOVCI, B.: Mucanje. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Izdavački centar Rijeka, Zagreb – Rijeka, 1986.
2. FALCK, F. J.: Stuttering—Learned and Unlearned. Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, 1969.
3. ISMAIL, A.H.: Integrirani razvoj: Teorija i eksperimentalni rezultati. Kineziologija, 1976, Vol. 6,1–2, 7–78.
4. JOHNSON, W.: Stuttering in children and adults: Thirty years of research at the University of Iowa. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1955.
5. KONDAŠ, O.: Psychological approach to the theory of stuttering. Zbornik Praci Filozofice Faculty Brneške University, 1972, Vol. 20. 181–192 (prema: Abst. Abn. Psychol, 1973 (1285).
6. VAN RIPER, C.: The nature of stuttering. Prentice–Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1971.
7. VAN RIPER, C.: Stuttering: where and whithere? J. Amer. Speech Hear. Ass. (ASHA), 1974, Vol. 16, 483–487.

ACCOMPANYING EVENTS AND UNDESIRE WAYS OF BEHAVIOR IN STUTTERING CHILDREN

Summary

Aims of this paper were estimation of the types and the frequency of undesired behaviors, as well as the intensity of stuttering in primary school children and adolescents and investigation of connection between the intensity of stuttering and the frequency of undesired behaviors. The sample included 8 to 18 years old 72 stuttering subjects of both sexes. Two measuring instruments were applied: the Instrument for estimating the intensity of stuttering—Riley and the Check List of undesired behaviors. Obtained results have showed that stuttering children are showing 15 ways of undesired behaviors among which the most frequent are: oversensitivity, irritability, easily declined attention, timidity and nail biting. It has also been found that with the increasing of the intensity of stuttering the number of undesired behaviors is raising.